

І. С. Луценко,

к. е. н., старший викладач кафедри фінансів, Одеський національний економічний університет

МОНІТОРИНГ СУЧАСНОГО СТАНУ НАДХОДЖЕНЬ ПОДАТКІВ ВІД ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДО ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

I. Lutsenco,

Ph.D., senior lecturer of department of finance, Odesa National Economic University

THE MONITORING CURRENT STATE OF TAX REVENUES FROM FOREIGN TRADE ACTIVITY IN THE STAGE BUDGET OF UKRAINE

Здійснено моніторинг сучасного стану надходжень податків від зовнішньоторговельної діяльності до Державного бюджету України. Визначено індикатори, за якими проводився такий моніторинг. За результатами проведеного моніторингу встановлено фактори, які впливають на концентрацію податків від зовнішньоторговельної діяльності у доходах Державного бюджету України. Запропоновано заходи щодо покращення фіскальної ефективності податків від зовнішньоторговельної діяльності.

The monitoring was implemented current state of tax revenues from foreign trade activity in the State Budget of Ukraine. The indicators were identified by which this monitoring was carried out. According to the results of the monitoring was established the factors that affect the concentration of taxes foreign trade in the revenues of the State Budget of Ukraine. The measures proposed to improve fiscal efficiency of taxes on foreign trade.

Ключові слова: державний бюджет, зовнішньоторговельна діяльність, імпорт, експорт, податкові надходження, податкові пільги.

Key words: state budget, foreign trade activities, import, export, tax revenue, tax benefits.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Нині у сучасних реаліях розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні й економіки в цілому необхідною є розробка не тільки нових підходів до забезпечення ефективного їх державного регулювання, а й пошуку альтернативних джерел наповнення бюджету. За таких умов підвищується роль податків від зовнішньоторговельної діяльності, які наділені потенціалом забезпечення як фіскальної достатності бюджету, так й можливістю регулюючого впливу на розвиток національної економіки, зокрема й сфери зовнішньоекономічної діяльності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематиці різних аспектів оподаткування приділили належну увагу такі провідні вітчизняні науковці, із яких варто відзначити: В. Андрущенко, О. Василюк, В. Вишневецького, Ю. Іванова, А. Крисоватого, П. Мельника, В. Опаріна, А. Соколовську, Л. Шаблістої, С. Юрія та ін. Сучасні проблеми оподаткування зовнішньоекономічної діяльності знайшли своє відображення у наукових працях В.М. Голуб, К.Л. Ларіонової, О.С. Чубатої, Т.М. Реви, І.А. Миц, І.А. Гуцул та ін. Зазначені науковці здебільшого торкаються дослідження дії митно-

Таблиця 1. Динаміка рівня концентрації податків від зовнішньоторговельної діяльності у доходах Державного бюджету України за період 2005–2014 рр.

Роки	Загальна сума доходів Державного бюджету млн грн.	Загальна сума надходжень податків від зовнішньоторговельної діяльності до Державного бюджету млн грн.						Рівень концентрації податків від ЗТД у доходах Державного бюджету %
		у т.ч.						
		Усього	ПДВ	Акцизний податок	Мито			
					Усього	Ввізне	Вивізне	
1	2	3 = 4+5+6	4	5	6 = 7+8	7	8	9 = 3/2
2005	105330,0	30154,9	23029	598,9	6527	6006,5	520,5	28,63
2006	137108,0	40399,5	32106,2	1050,8	7242,5	6972,6	269,9	29,47
2007	174254,0	53286,2	41910,3	1495,6	9880,3	9588,9	291,4	30,58
2008	241454,0	95749,4	81066,2	2553	12130,2	11932,8	197,4	39,66
2009	272967,0	86082,2	75680,7	3690	6711,5	6328,8	382,7	31,54
2010	240615,0	87266,6	73814,6	4600,8	8851,2	8556,4	294,8	36,27
2011	314616,9	114529,8	96014,1	6743,8	11771,9	10462,8	1311,3	36,40
2012	346054,0	124558,6	101604,5	9767,8	13186,6	12985,8	200,8	36,00
2013	339226,9	118833,9	96544,6	8946,8	13342,5	13264,6	77,9	35,03
2014	356957,7	136751,4	107287,3	16855,4	12608,7	12388,6	220,1	38,31

Джерело: складено та розраховано автором за даними [1].

тарифних й податкових інструментів у вигляді самих податків: ПДВ, мито, акцизний податок, для регулювання сфери зовнішньоекономічної діяльності.

Втім, попри наявність значної кількості наукових розробок у цій царині, в умовах реалій сьогодення зазначена проблематика потребує більш детального моніторингу сучасного стану надходжень податків від зовнішньоторговельної діяльності до Державного бюджету України.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є здійснення моніторингу сучасного стану надходжень податків від зовнішньоторговельної діяльності до Державного бюджету України з визначенням факторів, які впливають на їх зміну.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

В Україні податкові надходження мають домінуюче значення при забезпеченні наповнення доходної частини державного бюджету, оскільки за рахунок яких формується близько 78% його доходів. Утім, серед фіскальних доходів особливе місце займають податки від зовнішньоторговельної діяльності (податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів (продукції), акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції), мито), які становлять майже половину податкових надходжень до бюджету (52,3% у 2010 р., 48,8% у 2014 р.) та активно використовуються як пріоритетний фіскальний інструмент податкової політики. Хоча за останні роки дедалі помітнішою стала тенденція щодо поступового зменшення рівня їх концентрації як у загальних доходах Державного бюджету України, так й у його фіскальних доходах. А в умовах перманентної дефіцитності бюджетних ресурсів необхідним є виявлення факторів, які впливають на зміну податкових надходжень від зовнішньоторговельної діяльності, що здійснюємо за допомогою моніторингу.

Моніторинг сучасного стану надходжень податків від зовнішньоторговельної діяльності до Державного бюджету України буде проведено за наступними індикаторами:

- рівень концентрації податків від зовнішньоторговельної діяльності у доходах Державного бюджету України;
- рівень концентрації податків від зовнішньоторговельної діяльності та внутрішніх податків у фіскальних доходах Державного бюджету України;
- коефіцієнт виконання запланованих податкових надходжень від зовнішньоторговельної діяльності;

— рівень втрат Державного бюджету України внаслідок пільгового оподаткування зовнішньоторговельної діяльності;

— рівень покриття податками від ЗТД витрат Державного бюджету України.

Першим ваговим коефіцієнтом, що свідчить про важливу роль податків від зовнішньоторговельної діяльності у формуванні доходів Державного бюджету є рівень концентрації податків від зовнішньоторговельної діяльності у доходах Державного бюджету України, який наведений у таблиці 1.

Як свідчать статистичні дані, що наведені у таблиці 1, податки від зовнішньоторговельної діяльності у доходах Державного бюджету України у 2014 р. порівняно з 2013 р. зросли на 15,1 %, а порівняно з 2005 р. у 4,5 разів. Втім, у 2009 р. та 2013 р. спостерігалась протилежна тенденція, оскільки податкові надходження від зовнішньоторговельної діяльності у доходах Державного бюджету України скоротились відповідно на 10,1% та 4,6%.

На зміну податків від зовнішньоторговельної діяльності у доходах Державного бюджету України за період 2005–2014 рр. впливали різні чинники.

У період 2005–2006 рр. на збільшення концентрації податкових надходжень від зовнішньоторговельної діяльності у доходах Державного бюджету України стала відміна преференцій для вільних економічних зон та території пріоритетного розвитку, а також запровадження у 2004 р. мита на природний газ у газоподібному та скрапленому стані, а згодом збільшення на нього ставок у 2005 р. у 2,5 рази, а з 2006 року у 3 рази.

У періоді 2007–2008 рр. на збільшення зазначених податків впливали вже інші чинники, а саме: за рахунок проведених лібералізаційних заходів у зовнішньоекономічній сфері відбулося збільшення обсягів імпорту товарів до України з 60,4 млрд дол. США у 2007 р. до 83,8 млрд дол. США у 2008 р., тобто на 38,7 %.

Наступними чинниками впливу на рівень концентрації податкових надходжень від ЗТД стало [2, с. 72–73]:

- збільшення бази оподаткування шляхом посилення контролю за визначенням митної вартості;
 - припинення надання пільг за рішенням суду, що дозволило скоротити у 2008 р. порівняно з 2007 р. умовні нарахування мита на 854,5 млн грн. або на 15,5 %;
 - девальвація національної грошової одиниці відносно до світових валют як результат фінансової кризи, що призвело до збільшення вартісних показників обсягів імпорту.
- Варто відмітити, що у 2008 р. зниження вивізного мита на 34 % не дозволило рівню концентрації подат-

Рис. 1. Рівень концентрації податків від ЗТД та внутрішніх податків у фіскальних доходах Державного бюджету України за період 2005—2014 рр.

Джерело: побудовано та розраховано автором за даними [1].

кових надходжень від ЗТД піднятися вище від 39,66 %.

У періоді 2009—2011 рр. тенденція щодо зростання концентрації податкових надходжень від зовнішньоекономічної діяльності змінилася, оскільки саме, відбулося скорочення вищезазначеного показника на 8,1 % у 2009 р. Таке скорочення обумовлюється такими чинниками впливу, як:

- зменшенням обсягів імпорту та експорту товарів, робіт та послуг на 46,9 % або на 40102,2 млрд грн. у зв'язку з низькою інвестиційною активністю, яке позначилося на зниженні потреб в імпорті продукції машинобудування, устаткування, обладнання, транспортних засобів та інших технологічних товарів;

- зниженням ставок імпортного мита у зв'язку зі вступом до СОТ;

- падінням промислового виробництва, яке вплинуло на зниження потреб українських підприємств у сировині, матеріалах та енергоресурсах;

- зменшенням споживчого кредитування та доходів населення, яке спричинило зниження обсягів увезення споживчих товарів: побутової техніки, легкових автомобілів, харчових продуктів.

У 2014 р. попри розвиток негативних тенденцій в зовнішньоторговельній діяльності України, що було зумовлено низькою економічною активністю, зменшенням купівельної спроможності домогосподарств, призупиненням виробничих потужностей та руйнуванням транспортної інфраструктури на сході держави, зниженням цін на світових товарних ринках, а також погіршенням торговельних відносин з Росією, рівень концентрації податкових надходжень від зовнішньоторго-

вельної діяльності у доходах Державного бюджету зріс до 38,31%. Окремими чинниками такого зростання стали:

- введення у 2014 р. додаткової ставки 7% з податку на додану вартість на медичні вироби, які раніше звільнялись від оподаткування. Так, з квітня до 01.07.2014 р. податком на додану вартість за ставкою 7% оподатковувались пелюшки для немовлят, підгузники, мікроскопи, вата, марля, реагенти для визначення групи крові тощо [3];

- скасування податкової пільги з податку на додану вартість на операції з постачання деревини товарних позицій 4401, 4403, 4404 згідно з УКТ ЗЕД;

- збільшення ставок акцизного податку на підакцизні товари та наближення їх до європейських стандартів;

- збільшення експорту зернових культур у 2014 р. порівняно з 2013 р. на 2,7% у зв'язку з лібералізацією доступу українських товарів на ринки ЄС;

- збільшення імпорту тютюну у 2014 р. порівняно з 2013 р. на 6,3 %;

- девальвація національної грошової одиниці відносно до світових валют як результат системної кризи, що призвело до збільшення вартісних показників обсягів імпорту та експорту.

Варто зазначити, що, незважаючи на зменшення рівня концентрації податкових надходжень від зовнішньоторговельної діяльності у доходах Державного бюджету у 2009, 2012, 2013 роках, рівень концентрації цих податків у загальних фіскальних доходах Державного бюджету України складає більше або близько 50 % (рис.

Таблиця 2. Динаміка коефіцієнта виконання запланованих податкових надходжень від ЗТД за період 2005—2014 рр.

Роки	План, млн грн.	Факт, млн грн.	Виконання плану (+; -), млн грн.	Коефіцієнт виконання запланованих податкових надходжень від зовнішньоторговельної діяльності			
				Усього	у т.ч.		
					ПДВ	Акцизний податок	Мито
1	2	3	4	5	6	7	
2005	30549,6	30154,9	-394,7	0,99	1,1	0,7	0,86
2006	36653,9	40399,5	3745,6	1,1	1,13	1,18	0,98
2007	52275,1	53061,7	786,6	1,02	1,00	1,00	1,09
2008	97777,9	95690,5	-2087,4	0,98	0,98	0,99	0,97
2009	99160,5	83559,3	-15601,2	0,84	0,87	0,84	0,63
2010	94161,2	86802,8	-7358,4	0,92	0,90	1,05	1,02
2011	108172,7	115621,6	7448,9	1,07	1,07	1,31	0,95
2012	139721,3	124558,9	-15162,4	0,89	0,87	0,95	1,01
2013	128712,3	118833,9	-9878,4	0,92	0,93	0,89	0,87
2014	138257,3	136751,4	-1505,9	0,99	0,98	1,30	0,80

Джерело: складено та розраховано автором за даними [5].

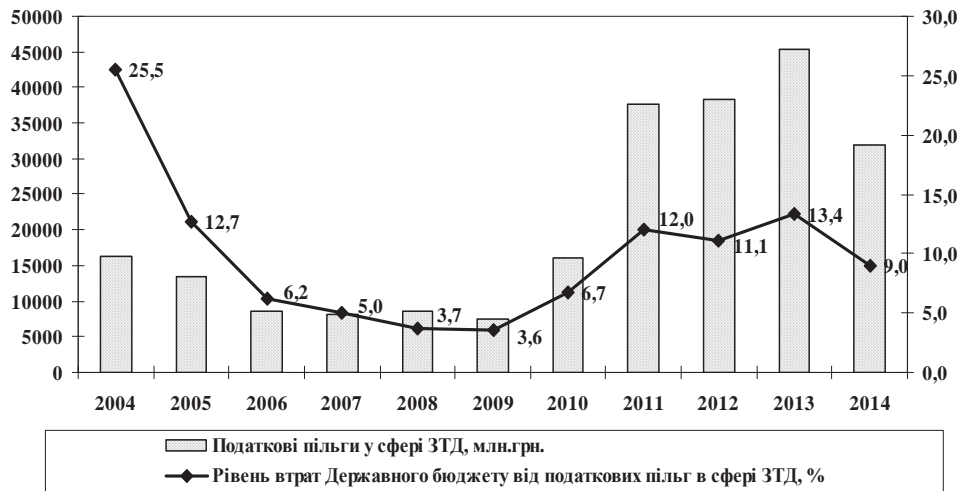

Рис. 2. Динаміка податкових пільг у сфері ЗТД та рівня втрат Державного бюджету України внаслідок пільгового оподаткування зовнішньоторговельної діяльності за 2004–2014 рр., млн грн. та %

Джерело: побудовано та розраховано автором за даними листа Державної фіскальної служби України

1). Це ще раз засвідчує важливу фіскальну роль податків від зовнішньоторговельної діяльності у формуванні доходів Державного бюджету України.

Виконання плану з надходжень податків від зовнішньоторговельної діяльності до Державного бюджету України жодного разу не відповідало рекомендованому значенню "1". Хоча сам план з надходжень податків від зовнішньоторговельної діяльності до Державного бюджету було перевиконано у 2006 р., 2007 р. та 2011 р. Таку тезу підтвердимо коефіцієнтом виконання запланованих податкових надходжень від зовнішньоторговельної діяльності, який наведемо у таблиці 2.

Як свідчать дані таблиці 2, у 2014 р. план з надходження податків від зовнішньоторговельної діяльності було перевиконано тільки з акцизного податку.

На розмір надходжень до Державного бюджету також впливають податкові пільги, які надаються суб'єктам господарювання. Тому надалі проведемо оцінювання втрат Державного бюджету України внаслідок пільгового оподаткування зовнішньоторговельної діяльності.

На рисунку 2. наведемо динаміку податкових пільг з ПДВ, акцизного податку та мита, що надаються суб'єктам господарювання та рівня втрат Державного

бюджету України внаслідок пільгового оподаткування зовнішньоторговельної діяльності.

Як свідчать дані рисунка 2, протягом 2004 р., спостерігалось зростання втрат бюджету до 25,5 %. Проте у 2005 р., внаслідок зміни податкового законодавства щодо скорочення податкових пільг у сфері оподаткування зовнішньоторговельної діяльності, втрати Державного бюджету від податкових пільг у сфері зовнішньоторговельної діяльності зменшилися до 12,7%. Наприклад, відмінялися всі податкові пільги для ВЕЗ та ТПР.

Обсяг пільгового оподаткування у сфері ЗТД у 2010–2013 рр. збільшився до 45,3 млрд грн. за рахунок росту надання пільг з таких основних бюджетоутворюючих податків, як ПДВ та митний податок. Наприклад, з 1 січня 2010 р. до 1 січня 2019 р. почали застосовуватись пільги з ПДВ та мита з ввезення на митну територію України техніки, обладнання, устаткування, що використовуються для реконструкції існуючих і будівництва нових підприємств з виробництва біопалив і для виготовлення та реконструкції технічних і транспортних засобів з метою споживання біопалив, які класифікуються за кодами УКТ ЗЕД, визначеними статтею 7 Закону України "Про альтернативні види палива", якщо

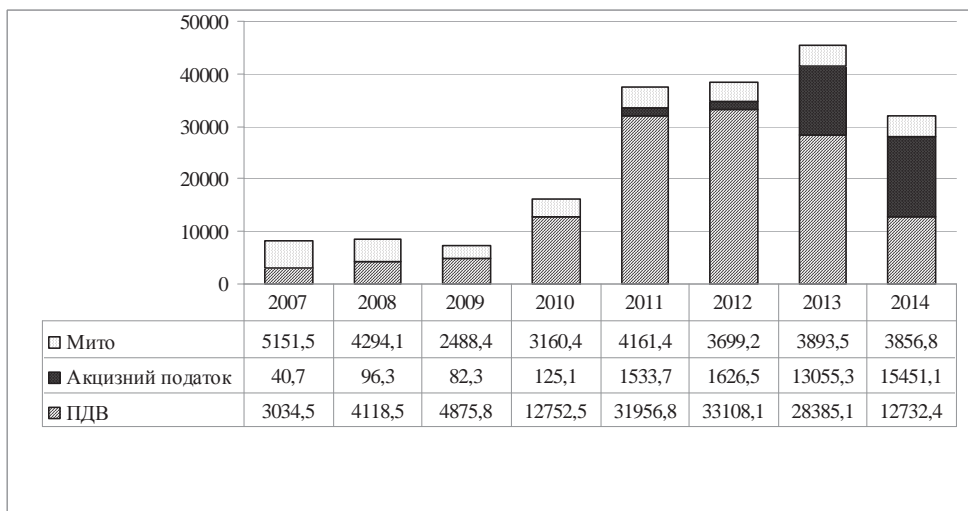

Рис. 3. Динаміка податкових пільг у сфері ЗТД у розрізі податків за період 2007–2014 рр., млн грн.

Джерело: побудовано та розраховано автором за даними листа Державної фіскальної служби України.

Таблиця 3. Динаміка рівня покриття податками від ЗТД витрат Державного бюджету України за період 2005–2014 рр.

Роки	Сума витрат Державного бюджету млн грн.	Загальна сума податків від зовнішньоторговельної діяльності до Державного бюджету млн грн.						Рівень покриття податками від ЗТД витрат Державного бюджету України, %
		Усього	ПДВ	Акцизний податок	у т.ч.			
					Усього	Мито		
						ввізне	вिवізне	
2005	112 976	30154,9	23029	598,9	6527	6006,5	520,5	26,7
2006	137 108	40399,5	32106,2	1050,8	7242,5	6972,6	269,9	29,5
2007	174254,3	53286,2	41910,3	1495,6	9880,3	9588,9	291,4	30,5
2008	241490,1	95749,4	81066,2	2553	12130,2	11932,8	197,4	39,6
2009	242437,2	86082,2	75680,7	3690	6711,5	6328,8	382,7	34,5
2010	303588,7	87266,6	73814,6	4600,8	8851,2	8556,4	294,8	28,6
2011	333459,5	114529,8	96014,1	6743,8	11771,9	10462,8	1311,3	34,7
2012	395681,5	124558,6	101604,5	9767,8	13186,6	12985,8	200,8	31,5
2013	403456,1	118833,9	96544,6	8946,8	13342,5	13264,6	77,9	29,5
2014	430108,8	136751,4	107287,3	16855,4	12608,7	12388,6	220,1	31,8

Джерело: складено та розраховано автором за даними [1].

такі товари не виробляються та не мають аналогів в Україні. У 2013 р. втрати Державного бюджету України внаслідок пільгового оподаткування зовнішньоторговельної діяльності збільшились за рахунок надання пільг з акцизного податку та мита, що наведено на рисунку 3. Проте у 2014 р. податкові пільги у сфері зовнішньоторговельної діяльності зменшились порівняно з 2013 р. на 29,3%. Зменшення витрат Державного бюджету України внаслідок пільгового оподаткування зовнішньоторговельної діяльності у 2014 р. відбулось за рахунок скорочення податкових пільг з імпорту виробів медичного призначення, лікарських засобів, товарів (крім підакцизних), що ввозяться на митну територію України відповідно до Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про переміщення товарів у рамках співробітництва в освоєнні космічного простору, створенні та експлуатації ракетно-космічної та ракетної техніки.

Проводячи моніторинг сучасного стану надходжень податків від зовнішньоторговельної діяльності, важливим є проаналізувати здатність податків від зовнішньоторговельної діяльності покривати витрати Державного бюджету України, що здійсимо за допомогою такого індикатора як рівень покриття податками від ЗТД витрат Державного бюджету України (табл. 3).

Як свідчать дані таблиці 3, у середньому податки від зовнішньоторговельної діяльності покривали витрати Державного бюджету на 31,7 %, що є досить високим показником. Найбільше покриття витрат Державного бюджету податками від зовнішньоторговельної діяльності було досягнуто у 2008 р., оскільки індикатор рівень покриття податками від ЗТД витрат Державного бюджету України склав 39,6%. Втім, у 2013 р. спостерігається зниження рівня покриття податків від ЗТД витрат Державного бюджету України на 2% у порівнянні з 2012 р., що зумовлено скороченням податкових надходжень від ЗТД та ростом витрат Державного бюджету. У 2014 р. покриття витрат Державного бюджету податками від ЗТД повернулось до рівня 2012 року та склало 31,8 %.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

У результаті проведення моніторингу сучасного стану надходжень податків від зовнішньоторговельної діяльності до Державного бюджету України встановлено, що за період 2005–2014 рр. такі інструменти подат-

кової політики достатньо ефективно виконували свою фіскальну функцію, що є позитивним для забезпечення платоспроможності держави. Проте, резервами зростання податків від зовнішньоторговельної діяльності до державного бюджету є:

- підвищення рівня організації митного контролю;
- розширення податкової бази за рахунок скорочення переліку податкових пільг у сфері зовнішньоторговельної діяльності;
- запровадження таких ставок вивізних мит на сировинну продукцію, щоб забезпечували зниження її частки у структурі експорту.

Література:

1. Офіційний сайт Державної служби казначейства України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://treasury.gov.ua/main/uk/index>
2. Хомутенко В.П. Податкова політика у сфері зовнішньоекономічної діяльності: теорія та практика [монографія] / І.С. Луценко, В.П. Хомутенко — Одеса ФОП М.О. Бондаренко. — 2014 — 216 с.
3. Постанова КМУ від 23.04.2014 р. № 118 "Про затвердження переліку медичних виробів, операції з постачання на митній території України та ввезення на митну територію України яких підлягають оподаткуванню податком на додану вартість за ставкою 7 відсотків" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/118-2014-%D0%BF>

References:

1. State Treasury Service of Ukraine (2015), available at: <http://treasury.gov.ua/main/uk/index> (Accessed 4 March 2015).
2. Khomutenko, V.P. and Lutsenko, I.S. (2014), Podatkova polityka u sferi zovnishn'oekonomichnoi diial'nosti: teoriia ta praktyka [Tax policy in the sphere of foreign economic activity: theory and practice], FOP Bondarenko M.O., Odessa, Ukraine
3. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014), Resolution "On approval of the list of medical products supply operation in the customs territory of Ukraine and imported into the customs territory of Ukraine which taxable value-added tax at the rate of 7 percent", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/118-2014-%D0%BF> (Accessed 5 March 2015).

Стаття надійшла до редакції 05.05.2015 р.